

ВИСВІТЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ РОДУ ІМЕННИКІВ У ПРАЦЯХ ЗАСНОВНИКІВ ВІТЧИЗНЯНИХ МОВОЗНАВЧИХ ШКІЛ (О. О. Потебні, П. Ф. Фортунатова, І. О. Бодуена де Куртене)

У статті розглянуті погляди видатних вітчизняних лінгвістів другої половини XIX ст. – початку XX ст., засновників Харківської, Московської та Казанської лінгвістичних шкіл О. О. Потебні, П. Ф. Фортунатова, І. О. Бодуена де Куртене на категорію роду. О. О. Потебня вважав, що рід – це непостійна і необов'язкова категорія для мови; граматичний рід належить до числа загальних людинообразних понять; давня людина оживляла та уособлювала речі; розрізнення в позначенні граматичного роду з'явилося в індоєвропейських мовах тільки в іменнику та ін. П. Ф. Фортунатов зазначав, що існує два класи слів: відмінювані слова так званого середнього роду та відмінювані слова не-середнього роду, які, у свою чергу, поділяються на чоловічий та жіночий природні роди. І. О. Бодуен де Куртене виділяв у мові трикомпонентну категорію роду; визначав середній рід як такий, що не пов'язаний зі статтю; використовував терміни «тваринний» і «нетваринний» роди; виділяв три аспекти категорії роду.

Ключові слова: категорія роду; стать; компонентність категорії роду; мотивація; узгодження; Харківська лінгвістична школа; Московська лінгвістична школа; Казанська лінгвістична школа.

Видатні вітчизняні мовознавці другої половини XIX ст. – початку XX ст. О. О. Потебня, П. Ф. Фортунатов та І. О. Бодуен де Куртене були, на думку Л. В. Щерби, «ватажками лінгвістичної думки в себе на батьківщині, проте через зовнішні обставини не стали ватажками світової науки про мову» [6, с. 92]. Однак ці вчені стали засновниками та ідейними натхненниками самостійних лінгвістичних шкіл (Харківської, Московської та Казанської). Зрозуміло, що науковими школами в сучасному розумінні ці осередки не були, однак з певною часткою умовності можемо їх так називати, що й підтверджують сучасні мовознавчі дослідження [4; 6; 14]. Вагу цих лінгвістичних шкіл та наукового здобутку їх очільників для становлення та розвитку сучасного мовознавства важко переоцінити. У своїх працях ці видатні мовознавці торкнулися майже кожного аспекту мовознавства, ми ж розглянемо тільки їх бачення категорії роду іменників, що і є метою нашої розвідки. Публікацій, що висвітлюють цю тему в повному обсязі, немає, проте ми частково будемо використовувати праці В. А. Глушенка, О. А. Негришева, М. Рожавін [4; 9; 13] та ін., а також тексти лінгвістичних праць О. О. Потебні, П. Ф. Фортунатова, І. О. Бодуена де Куртене [3; 12; 15]. Наші завдання: з'ясувати особливості концепцій категорії роду цих видатних мовознавців як представників наукових шкіл, спільні та від-

мінні риси в цих концепціях, а також виявити зв'язок розглянутих положень з поширеними гіпотезами індоєвропейців (напр., А. Мейє).

Першою школою в історії українського і російського мовознавства, на думку В. А. Глушенка, стала Харківська лінгвістична школа, фундатором і головним теоретиком якої став **Олександр Опанасович Потебня** (1835–1891). Крім нього, представниками цієї школи можемо вважати М. О. Колосова та П. Г. Житецького [4]. Працюючи в галузі порівняльної фонетики та лексикології слов'янських мов, вчені Харківської лінгвістичної школи підходили до мовних явищ з історичних позицій і розглядали їх у процесі розвитку. Вивчаючи походження і розвиток мов та словесності у зв'язку з історією народу, приділяли особливу увагу дослідженню фонетичних, лексичних і граматичних особливостей східнослов'янських мов у їх еволюції, збирали і вивчали фольклор та художні цінності, що становлять надбання національної культури [14, с. 779]. Оскільки ми обмежені обсягами статті, маємо змогу розглянути тільки один аспект граматичної теорії – вчення про категорію роду і тільки в працях найвидатнішого представника цієї школи – О. О. Потебні. До того ж ця концепція відзначається оригінальністю та неабияким впливом на подальший розвиток досліджуваного питання.

Уявлення О. О. Потебні про походження і розвиток граматичного роду викладені в II і III томах його книги «Из записок з руської граматики» (т. II – 1874, III – 1899). Всупереч загальноєвропейській традиції зводити генезис роду до утворення субстантивних класів, учений розумів предмет історії роду як формування засобів вираження досліджуваної категорії – відносин узгодження, чим на перший план висував синтагматичний аспект проблеми, причому О. О. Потебня не замикався в полі мовних граматичних проблем, а пов'язував рід з поняттями реального світу, культурно-національним фактором [11, с. 84].

Найбільш званою є теза О. О. Потебні, що «граматичний рід належить до числа загальних людинообразних понять (антропоморфічних категорій), які слугують для розчленування, приведення до ладу всього змісту думки» [12, с. 461]. Виникнення категорії роду в мові представляється Потебні логічним, оскільки в давнину людина, з одного боку, наділяючи предмети та явища рисами, властивими їй самій, уособлювала речі навколишнього світу, приписуючи їм властивості за своїми образом і подобою, тобто розділяючи об'єкти за їх якостями на чоловічі та жіночі. З іншого боку, поділ об'єктів за родом було перенесено в мову, але у вигляді граматичної класифікації слів за їх формальними ознаками [13, с. 44]. Саме це концептуальне положення вплинуло на подальший розвиток лінгвістичної думки щодо категорії роду.

О. О. Потебня акцентує увагу на відмінності понять біологічного роду (статі) та граматичного роду і підводить до думки, що мови можуть висловлювати ставлення до статі тільки лексичним змістом слів, а не формою (тобто граматичним родом). Не стверджуючи, що категорія біологічного роду (статі) виявляється у всіх мовах, Потебня фактично саме це і має на увазі [13, с. 44]. Категорію статі О. О. Потебня вважав загальною категорією усіх речей, пов'язаною з тим, що «усі речі живуть, подібно до людини і найближчих до неї тварин» [12, с. 462]. Статеві відмінності людини і близьких до неї видів тварин привела до метафори про такі ж відмінності всього органічного та неорганічного світу: будова рослин схожа з будовою тварин, а копалини подібні з рослинами, усе олюднено, що пов'язано з думкою про спільність категорії статі, проте, що все живе розподілене за статевими розбіжностями [13, с. 46].

Маємо констатувати, що погляди О. О. Потебні щодо категорії роду опинилися на периферії європейської наукової думки і не були належною мірою зазначені порівняльно-історичним мовознавством. Можливо, що незавершеність гіпотези О. О. Потебні і була однією з причин того, що вона не так вплинула на європейське мовознавство, як, наприклад, гіпотеза А. Мейє.

Засновником нового напрямку в російському мовознавстві, що склався в стінах Московського університету в кінці XIX – початку XX ст., був **Пилип Федорович Фортунатов** (1848–1914) [6, с. 92]. До представників Московської лінгвістичної школи також зараховуємо О. О. Шахматова, М. М. Дурново, Є. Ф. Будде, Б. М. Ляпунова, С. М. Кульбакіна, В. К. Поржезинського [4]. Вважаємо їх дослідниками

так званого формального напрямку у вивченні структури мови, що розмежували реальні та формальні значення слів. Ними було висунуто нове розуміння форми слова як його здатності розпадатися на основний і формальний компоненти; розроблений формальний метод порівняльно-історичного аналізу; зроблено ряд відкриттів у галузі порівняльної морфології індоєвропейських мов; розроблена порівняльна семазіологія [8]. Хотілося б проаналізувати погляди на категорію роду всіх зазначених дослідників, проте в межах цієї роботи доведеться зупинитися тільки на теорії категорії роду П. Ф. Фортунатова.

Категорію роду П. Ф. Фортунатов розглядає у своїх лекціях, прочитаних у Московському університеті, при розгляді відмінювання (надруковані за літографованим виданням 1897 р.). Мовознавець вважає, що існують «два класи або два роди відмінюваних слів: 1) відмінювані слова так званого середнього роду та 2) відмінювані слова несереднього роду» [15, с. 321]. Сама термінологія та виділення на початкових стадіях родогенезу середнього – несереднього родів є оригінальною концепцією автора, що потребує подальшого висвітлення.

Протиставлення середнього – несереднього родів П. Ф. Фортунатов пов'язує зі збігом або розходженням форм називного та знахідного відмінків, що в сучасній граматиці стосується не категорії роду, а категорії істот – неістот. Проте це твердження для кінця XIX століття було доволі актуальним, щось подібне знаходимо і в А. Мейє, коли він на початковій стадії родогенезу виділяє рід для живого та неживого¹ [7].

П. Ф. Фортунатов уточнює, що імена середнього роду – це «іменники, які позначають предмети думки безвідносно до розбіжностей між чоловічим та жіночим родом..., іменники, що не належать до іменників несереднього роду» [15, с. 322]. І навпаки, іменники несереднього роду вказують на відмінність, пов'язану з чоловічим та жіночим родами. Проте це не тільки біологічні показники, оскільки чоловічий та жіночий роди були «тільки частково неграматичними класами предметів думки» [15, с. 322]. І тут вже бачимо твердження, традиційне для сучасної граматики: «У предметах думки живих, істот, що позначаються іменниками несереднього роду, розрізняють чоловічий та жіночий природні роди, тобто за відмінністю статі, причому, відповідно, іменниками чоловічого роду були імена, що позначали істот чоловічої статі, а іменниками жіночого роду – імена, що позначали істот жіночої статі» [15, с. 322].

Важливо, що крім специфічної термінології, крім вказівки на біологічну статтю, П. Ф. Фортунатов ще вказує на відмінність словотвірних основ чоловічого та жіночого родів [15, с. 322–323].

Тож бачимо, що концепція П. Ф. Фортунатова щодо категорії роду містить як оригінальні, так і традиційні для сучасної науки твердження: по-перше, поділ родів на середній – несередній на початкових стадіях родогенезу; по-друге, виділення в несередньому роді чоловічого та жіночого; по-третє, співвіднесеність

¹ Російською мовою: «одушевленный и неодушевленный роды».

чоловічого та жіночого родів зі статтю; по-четверте, відмінність словотвірних основ чоловічого та жіночого родів.

Ще одну оригінальну лінгвістичну школу заснував у Казані російсько-польський мовознавець **Іван Олександрович Бодуен де Куртене** (1845–1929) – один з найоригінальніших мовознавців світу, який мав величезні пізнання, неймовірну наукову спостережливість та широту інтересів [6, с. 96]. Представниками Казанської лінгвістичної школи також вважаємо М. В. Крушевського, В. О. Богородицького, К. Ю. Аппеля [4]. Основними принципами Казанської лінгвістичної школи були: суворе розрізнення звука і літери; розмежування фонетичного та морфологічного поділу слова; недопущення змішування процесів, що відбуваються в мові на даному етапі його існування, і процесів, що здійснюються протягом тривалого часу; першочергова увага до живої мови та її діалектів, а не до стародавніх пам'яток писемності; відстоювання повної рівноправності всіх мов як об'єктів наукового дослідження [5]. У межах цієї роботи розглянемо концепцію категорії роду І. О. Бодуена де Куртене.

Як зазначає М. Рожавін [13], учений спеціально не займався проблемою роду, висловивши лише принципового значення думку про характер і ступінь стійкості цієї категорії в мовах: «Якщо змішуються дві мови, в одній з яких існують родові відмінності, тоді як в іншій цих відмінностей немає, то завжди в мові, що залишається як результат змішування, відбудеться або повне зникнення, або ж принаймні ослаблення цих родових відмінностей» [2, с. 366].

Ми вирішили піти далі, проаналізувавши «Детальну програму лекцій», прочитаних І. О. Бодуеном де Куртене в 1876–77 навчальному році, і виявили план викладу матеріалу з теми «Категорія роду». Учений аналізував граматичну категорію роду при вивченні відмінювання. Як бачимо, і П. Ф. Фортунатов, І. О. Бодуен де Куртене розглядали категорію роду у своїх лекціях, під час вивчення відмінювання, проте тільки лекції Фортунатова збереглися в надрукованому вигляді.

І. О. Бодуен де Куртене розглядав рід з формальної точки зору; розвиток родів у різних мовах; мови, які ніколи не позначали і не позначають родів; рід в аріоєвропейських мовах; змішування родів; поступовий занепад цієї категорії аріоєвропейських мов [2, с. 96]. На жаль, з текстом цієї лекції ми не можемо ознайомитися, однак можемо стверджувати, що мовознавець виділяв рід як граматичну категорію.

Визначити багатоконтактність категорії роду в концепції вченого допоможе стаття Л. С. Андреевої, присвячена зіставному вивченню польської та російської мов у науковій спадщині І. О. Бодуена де Куртене. Тут ми знаходимо таку інформацію: «Істотною розпізнавальною ознакою в системі субстантивного відмінювання Бодуен вважає "невластиве російській протиставлення роду чоловічого особистого всім іншим разом узятим: чоловічому не особистому, жіночому і середньому"» [1]. Бачимо, що лінгвіст вважав рід трикомпонентною категорією та не виділяв серед цих компонентів опозиційних відносин.

Більш пильної уваги при розгляді категорії роду заслуговує праця «Мова і мови» (1904), у якій І. О. Бодуен де Куртене викладає суть закону перспективи або егоцентризму. «Егоцентризм об'єктивований, егоцентризм громадський, масовий (стадний), егоцентризм установ і панівних поглядів на взаємні відносини, з одного боку – між людьми та іншими істотами, з іншого – між різними групами і класами людського суспільства, відбивається, наприклад, у різній генеризації мовних форм, тобто в розмаїтті категорій так званого граматичного роду, звичайно в тих мовах, які здатні до розрізнення граматичних «родів» не тільки з точки зору фізіологічної, з точки зору відмінностей двох статей і відсутності статі (рід чоловічий, жіночий, «середній»), але також з точки зору біологічної, з точки зору відмінності між живими (оживленими, істотами, уособленими) і неживими (неоживленими, неістотами, неусобленими) істотами (рід «тваринний» і «нетваринний») і, нарешті, з точки зору соціальної, громадської, з точки зору відмінності між володарями і власниками, з одного боку, керованими і тими, кого вважають власністю, – з іншого» [3, с. 80].

Одна ця велика цитата дає можливість, по-перше, підтвердити два вищевикладених положення про виділення цієї категорії та її складові, по-друге, мотивувати середній рід як це слова, у яких відсутня співвіднесеність зі статтю, по-третє, виокремити роди «тваринний» і «нетваринний» (що пов'язує категорію роду з лексико-граматичною категорією істот – неістот), по-четверте, визначити три аспекти категорії роду: фізіологічний, біологічний і соціальний.

Стосовно диференціації родів знаходимо ще одне твердження: чоловічий та жіночий роди пов'язані з наявністю відповідно чоловічих та жіночих рис, тоді як «поява третього «роду» *neutrum* має суто кількісний характер, оскільки пов'язана з відсутністю будь-яких статевих та родових рис» [3, с. 313].

Ще більш цікавою є така думка: «У разі злиття в одне складне уявлення – уявлення множини – роди жіночий і середній асимілюються і поглинаються родом чоловічим, рід «нетваринний» асимілюється і поглинається родом «тваринним». Родом з суспільної точки зору привілейованим, тобто таким, що користується значними перевагами (особи чоловічої статі як володарі, як центри громадських організацій та установ), поглинаються інші роди, менше в цьому відношенні привілейовані» [3, с. 80]. І тут вже чітко простежується паралель з ключовою тезою гіпотези А. Мейє: «Рід істот містив два підроди: чоловічий рід – для істот чоловічої статі чи тих, що сприймаються як такі, і жіночий (який мав форму основи, похідну від основи чоловічого роду) – для істот жіночої статі або тих, що сприймаються як такі» [7, с. 367]. У працях обох лінгвістів присутнє, по-перше, переплетення двох систем: родів істот («тваринний») – неістот («нетваринний»), по-друге, вже традиційна трикомпонентна класифікація, по-третє, вищість чоловічого роду за інші.

Проаналізуємо ще одне твердження І. О. Бодуена де Куртене: «...рід дійсний, активний, передаючий (*agens*, що позначає самців) користується перевагою над родом страждальним, сприйняттєвим (*receptiens*),

що позначає не тільки предмети безрідні, але і всі істоти жіночого роду» [3, с. 81]. Відкинемо вказівку на ієрархічність родів, розглянуту вище, і побачимо, що це твердження безпосередньо пов'язане з ключовим положенням концепції Г. Пауля: усе велике, швидке, активне позначається чоловічим родом, все мале, спокійне, пасивне – жіночим [10].

Також Бодуен де Куртене зазначав, що уявлення про граматичний рід є відображенням у мовному мисленні статі в біологічному світі [3, с. 315]. Ця теза перегукується з думками відомих індоєвропейців, у тому числі Г. Пауля та А. Мейє.

Цілком логічним є питання, хто ж першим серед зазначених науковців висунув настільки важливі та значущі для подальшого розвитку родогенезу твердження. Г. Пауль виклав своє бачення категорії роду в праці «Принципи історії мови» (1880). Його теорія базувалася на зв'язку роду та статі, а також співвідношенні психологічних та граматичних категорій [10]. Бодуен де Куртене виклав свої ідеї в праці «Мова і мови» (1904). Зрозуміло, що ці твердження є певною мірою фрагментарні; їх доводиться виокремлювати з тексту цієї розвідки; немає спеціальних праць, де б науковець розглядав категорію роду. Проте елементи теорії щодо категорію роду наявні. Концепція родогенезу А. Мейє – знана, можна навіть сказати, популярна; вона відрізняється логічністю, послідовністю; автор приділяв увагу висвітленню саме категорії роду. Проте тут наявна інша проблема: невідомий точний рік появи цієї гіпотези. Як зазначає О. А. Негришев, свої думки щодо категорії роду

А. Мейє викладає в роботах, що хронологічно обіймають час майже в тридцять років, але скоріше за все значну популярність теорія набула з виходом у світ статті «Linguistique historique et linguistique generale» (1921) та «Essai de chronologie des langues indoeuropeenes: la theorie du feminin» (1931) [9, с. 98]. Тож, скоріше за все, думки Г. Пауля були відомі і наштовхнули Бодуена де Куртене та А. Мейє на певні умовиводи. Однак А. Мейє настільки переосмислив та упорядкував увесь індоєвропейський досвід вивчення категорії роду, що саме його концепція стала найбільш званою.

Таким чином, можемо стверджувати, що О. О. Потебня, П. Ф. Фортунатов та І. О. Бодуен де Куртене мали власні концепції категорії роду, зі спільними рисами (саме виділення категорії роду, трикомпонентність цієї категорії, зв'язок чоловічого та жіночого родів з біологічною статтю, мотивація середнього роду безвідносно до статі) та відмінними (специфічна термінологія, залучення словотвірних основ або елементів узгодження слів, різне бачення стадій родогенезу, ієрархічність родів) рисами. Важливим також є, що концепції засновників найбільш знаних подекуди перегукуються з твердженнями знаних мовознавців-індоєвропейців. Перспективним вбачається подальше дослідження концепцій О. О. Потебні, П. Ф. Фортунатова та І. О. Бодуена де Куртене щодо граматичного роду, що включатиме аналіз їхніх лінгвістичних праць та побудови на цьому ґрунті цілісної теорії.

Список використаних джерел

1. Андреева Л. С. Сопоставительное изучение польского и русского языков в научном наследии И. А. Бодуэна де Куртене / Л. С. Андреева [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://old.kpfu.ru/fil/kn1/index.php?sod=6>.
2. Бодуен де Куртене И. А. Избранные труды по общему языкознанию / И. А. Бодуен де Куртене. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1963. – Том 1. – 384 с.
3. Бодуен де Куртене И. А. Избранные труды по общему языкознанию / И. А. Бодуен де Куртене. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1963. – Том 2. – 392 с.
4. Глушенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. – 20 рр. XX ст.) / В. А. Глушенко. – Донецьк : НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, 1988. – 222 с.
5. Казанская лингвистическая школа [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://translate.yandex.ua/?ui=ru&lang=ru-uk>.
6. Кондрашов Н. А. История лингвистических учений : Учебное пособие / Н. А. Кондрашов. – М. : Просвещение, 1979. – 224 с.
7. Мейе А. Общеславянский язык / А. Мейе ; Пер. и прим. П. С. Кузнецова ; Под ред. С. Б. Бернштейна ; Предисл. Р. И. Аванесова, П. С. Кузнецова. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1951. – 492 с.
8. Московская лингвистическая школа [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bse.sci-lib.com/article078433.html>.
9. Негришев А. А. История изучения индоевропейского грамматического рода : Концепции, парадигмы, направления / А. А. Негришев. – Владимир : Владимирский государственный педагогический университет, 2000. – 205 с.
10. Пауль Г. Принципы истории языка / Г. Пауль ; Пер. с нем., под ред. А. А. Холодовича ; Вст. ст. С. Д. Кацнельсона. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1960. – 500 с.
11. Понкратова В. М. О. О. Потебня про граматичну категорію роду / В. М. Понкратова // Наукові праці : Науково-методичний журнал. – Вип. 211. Том 223. – Філологія. Мовознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – С. 83–86.
12. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике : Об изменении значения и заменах существительного / А. А. Потебня. – М. : Просвещение, 1968. – Том III. – С. 451–499.
13. Рожавин М. Категория рода в трактовке А. А. Потебни (на фоне современных подходов к вопросу о категории рода) / М. Рожавин // Наукова спадщина О. О. Потебні в контексті сучасності (IV Міжнародний конгрес українців, 26–29 серпня 1999 р.). – К., 2002. – С. 43–49.
14. Українська мова : Енциклопедія / Редкол. : Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана», 2004. – 824 с.
15. Фортунатов Ф. Ф. Избранные труды : Лекции по фонетике старославянского (церковнославянского) языка / Ф. Ф. Фортунатов. – М. : Гос. уч.-пед. изд-во Министерства просвещения РСФСР, 1957. – Том 2. – 472 с.

В. Н. Понкратова,

Черноморский национальный университет им. Петра Могилы, г. Николаев, Украина

**РАССМОТРЕНИЕ КАТЕГОРИИ РОДА ИМЕН
СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В ТРУДАХ ОСНОВАТЕЛЕЙ
ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ЯЗЫКОВЕДЧЕСКИХ ШКОЛ
(А. А. Потебни, Ф. Ф. Фортунатова, И. А. Бодуэна де Куртенэ)**

В статье рассмотрены взгляды выдающихся отечественных лингвистов второй половины XIX в. – начала XX в., основателей Харьковской, Московской и Казанской лингвистических школ А. А. Потебни, Ф. Ф. Фортунатова, И. А. Бодуэна де Куртенэ на категорию рода. А. А. Потебня считал, что род – это непостоянная и необязательная категория для языка; грамматический род принадлежит к числу общих человекообразных понятий; древний человек оживлял и олицетворял вещи; различия в обозначении грамматического рода появилось в индоевропейских языках только в имени существительном и т. д. Ф. Ф. Фортунатов отмечал, что существует два класса слов: изменяемые слова так называемого среднего рода и изменяемые слова несреднего рода, которые, в свою очередь, делятся на мужской и женский естественные роды. И. А. Бодуэн де Куртенэ выделял в языке трехкомпонентную категорию рода; определял средний род как такой, что не связан с полом; использовал термины «животный» и «неживотный» роды; выделял три аспекта категории рода.

Ключевые слова: категория рода; пол; компонентность категории рода; мотивация; согласование; Харьковская лингвистическая школа, Московская лингвистическая школа, Казанская лингвистическая школа.

V. M. Ponkratova,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

**REPRESENTATION OF THE CATEGORY OF GENDER IN THE WORKS
OF FOUNDRS OF LINGUISTIC SCHOOLS OF OUR COUNTRY
(O. Potebnia, P. Fortunatov, J. Baudouin de Courtenay)**

The present paper explores the views of prominent linguists of our country during the second half of the 19th century – the beginning of the 20th century (O. Potebnia, P. Fortunatov, J. Baudouin de Courtenay) regarding the category of gender. Moreover, these linguists were also the founders of separate linguistic schools (Kharkiv, Moscow, Kazan). So their conceptions of gender are of the major interest as doctrines which influenced modern grammar. According to O. Potebnia the gender is an unstable and facultative language category; the grammatical gender is a common anthropomorphous notion, a general category of all things; ancient people animated and personalized things, being satisfied with their beauty (linguistic intuition); only nouns achieved gender marking differentiation in Indo-European languages etc. P. Fortunatov mentioned that two classes of words exist. Firstly, there are declinable neuter words. Secondly, there are declinable non-neuter words which are divided into masculine and feminine natural genders. J. Baudouin de Courtenay distinguished three components in the category of gender; defined neuter as the gender which has no connection with biological sex; sometimes he used the terms «animal» and «non-animal» referring to gender; differentiated three aspects of gender category: physiological, biological and social. It is worth mentioning that no one of these linguists has single-purposed papers concerning the gender. And all the above statements were found by the author without assistance after thorough investigation of every conception introduced. This is both the novelty of the article and perspective for the further research.

Key words: the category of gender; biological sex; componce of gender; motivation; agreement; Kharkiv linguistic school; Moscow linguistic school; Kazan linguistic school.